

TANULMÁNYOK

Csöndes Mónika

Az előreláthatósági korlát szabálya – a szerződésszegési kártérítési jog és a munkajogi kártérítési jog

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.) hatályba lépése óta az előreláthatósági korlát a magyar munkajogi kárfelelősségi szabályozásnak a részévé vált. A szabályozás alapját az akkor még készülő új Polgári Törvénykönyv szerződésszegési jogában kodifikálni kívánt előreláthatósági szabály adta. Az előreláthatósági korlát munkajogi és polgári jogi kárfelelősségi rendszerben elfoglalt helyének együttes kutatása és elemzése azért is célravezető, mert így kiemelhetők az Mt. és a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) eltérő szabályozásából adódó különbségek.¹

I. Az előreláthatósági korlát és a magánjogunk

Az előreláthatósági korlát ismert szabály a kontinentális és a common law jogrendszerek, valamint a nemzetközi és európai jogegységesítő dokumentumok szerződésszegési kártérítési jogában; de találkozhatunk az előreláthatósággal a deliktális jog, a tort law területén is. A Ptk. 2014. március 15-i hatálybalépésével az előreláthatósági korlát nemcsak a szerződésszegési kártérítési jogunk szabálya lett, hanem a Kodifikációs Főbizottság döntése nyomán az előreláthatóság a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség rendelkezései közé (6:521. §) is bekerült.

Az előreláthatósági korlát szabályának értelmében a szerződésszegő csak a szerződéskötéskor előrelátható károkat tartozik megtéríteni. Az előreláthatósági korlát szabályának tartalma a common law-ban a következőként határozható meg. Ha a felek szerződésükben nem állapodtak meg a szerződésszegés esetére fizetendő kártérítésről (és a jogszabályi rendelkezésekből sem következik más) a szerződésszegő olyan károkért tartozik helytállni, amelyekkel a szerződéskötéskor ésszerűen számolhatott (*reasonable contemplated*, illetve *foresaw or could reasonably have foreseen*) mint a szerződésszegés valószínű következményével. A szerződésszegő fél tudásától függ az, hogy mi volt előrelátható. Ez a tudomás pedig kétféle lehet; az egyik a *reasonable man* féle tudomás (elvárt tudomás), a másik pedig a sajátos tények, körülmények ismerete (tényleges tudomás). Az egyes jogegységesítő dokumentumok előreláthatósági szabályában közös tényállási elem, hogy a szerződésszegő felelőssége nemcsak az általa ténylegesen előrelátott károkra terjed ki, hanem mindarra, amit az ő helyzetében ésszerűen, gondosan eljáró

¹ A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

személynek *előre kellett volna látnia* (tényleges és elvárható előreláthatóság), az egyes szabályok megszövegezéséből pusztán annyi különbség tűnik csak inkább ki, hogy a kár valószínű, avagy lehetséges bekövetkezésével kellett-e számolni a szerződésszegőnek. Akár a common law, akár a jogegységesítő dokumentumok előreláthatósági szabályát tekintjük, kétségtelen, a károk előreláthatóságának kérdése egyszerre tény és jogkérdés. A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésébe foglalt előreláthatósági korlát szabálya – kicsit eltérő megfogalmazásban – pedig akként szól, hogy „*a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt.*” Az előreláthatósági szabály alkalmazása egy adott, konkrét kárfajta tekintetében tehát valójában mindig a következő kérdésekben való döntést igényli: mi volt a szerződés megkötésének időpontjában a szerződő felek tudomása, illetve milyen valószínűséggel lehetett számolni egy adott kár bekövetkeztével.

Ami a munkajogi kárfelelősséget illeti, a jogalkotó az Mt.² 166. § (2) bekezdésében új kimentési okokat határozott meg a munkáltatói kárfelelősség körében; s a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény 174. §-ában alkalmazott működési kör fogalmát az ellenőrzési kör fogalmával váltotta fel. A javaslat miniszteri indokolásából következően a jogalkotói szándék a bírói gyakorlatban kialakult rendkívül széles körű munkáltatói kártérítési felelősség szűkítésére irányult. A javaslat miniszteri indokolása utal arra, hogy a törvény lényegében az akkori új Ptk. Szakértői Javaslatának koncepcióját (5:118. §) vette alapul, tehát a szerződésszegésért való felelősség kimentési feltételrendszerét. Az Mt. 166. § (2) bekezdése szerint a munkáltató akkor „*mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt az ellenőrzési körén kívül eső olyan körülmény okozta, amellyel nem kellett számolnia és nem volt elvárható, hogy a károkozó körülmény bekövetkezését elkerülje vagy a kárt elhárítsa.*”

Az Mt. szövegszerű rendelkezéseiből kitűnik, hogy az előreláthatóság megjelenik a munkavállalói és a munkáltatói kárfelelősség szabályai között a megtérítendő károk normatív korlátozását szolgáló elvként is. Az Mt. javaslatának 167. és 179. §-aihoz fűzött miniszteri indokolás rögzíti, hogy a szabályozás alapját az új Ptk. Szakértői Javaslatának a szerződésszegéssel okozott károk megtérítése körében bevezetni kívánt előreláthatósági korlát koncepciója adta. Az Mt. 167. § (1) bekezdése szerint „*a munkáltató a munkavállaló teljes kárát köteles megtéríteni. Nem kell megtéríteni azt a kárt, amellyel kapcsolatban bizonyítja, hogy bekövetkezése a károkozás idején nem volt előre látható.*” A munkavállaló kártérítési felelőssége kapcsán pedig az Mt. 179. § (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy „*nem kell megtéríteni azt a kárt, amelynek bekövetkezése a károkozás idején nem volt előrelátható...*”.³

A munkajog előreláthatósági korlátjának szabálya kapcsán érdemes abból kiindulni, hogy a szerződésszegési kártérítési jog előreláthatósági korlátja [Ptk. 6:143 § (2) beke-

² Az új Mt. kártérítési felelősségre vonatkozó szabályait akkor lehet alkalmazni, ha a károkozó magatartás (esemény), illetve, ha ennek időpontja nem állapítható meg, a kár bekövetkezésének időpontja 2012. július 1-jét követő. Egyébként az 1992. évi Mt. szabályai irányadóak (Mth. 10. §).

³ Megjegyzendő, hogy a Bírói Határozatok Gyűjteményében, az „Anonimizált határozatok” között a 2012. évi I. törvény 167. és 179. §-ára keresve nem adott ki határozatot a kereső. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. június 9.)

dés] nemcsak a munkajogi, hanem társasági jogi kárfelelősségi joganyagra⁴ is „átsugárzik”, s alakítja egyúttal majd annak joggyakorlatát⁵. Az Mt. és a Ptk. hatálybalépésével a magánjog egyes jogterületeinek felelősségi szabályanyaga kapcsán megvalósuló közeledés pedig igen látványosan jelentkezik a munkajogban. A munkajogi speciális felelősségi tényállások a civiljogi gyökerek ellenére⁶ az utóbbi évtizedekben ugyanis szabályozási és jogpolitikai szempontból is inkább elkülönülten fejlődtek⁷. Jóllehet, a munkajogi kárfelelősségi jogviszony a kontraktuális felelősségen alapul,⁸ s dogmatikailag nem is önálló⁹, tényállási elemei ugyanis azonosak a polgári jogi felelősséggel, és csak a munkaviszony fennállása az, ami egyes jellegzetességei okán a polgári jogi felelősséget munkajogi kárfelelősséggé „alakítja át”.¹⁰ A tanulmánynak nem célja, hogy a polgári jogi és a munkajogi kárfelelősségi joganyag közötti közeledési folyamatot, annak elméleti, történeti, jogpolitikai hátterét feltárja, illetve a kapcsolódó joggyakorlatot részleteiben vizsgálja¹¹. A tanulmány nem mutatja be a munkáltatói és a munkavállalói kárfele-

⁴ Az új Polgári Törvénykönyvvel kapcsolatos kodifikációs munkákat kezdetétől fogva meghatározta az, hogy kódexünk nem egy a törvények közül; hatása túlmutat az általa közvetlenül szabályozott életviszonyokon, kisugárzik minden magánjogi életviszonyra. Lásd: Vékás Lajos: Általános indokolás. In: Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatok módosításokkal. (szerk.: Vékás Lajos). Complex Kiadó, Budapest, 2012. 17., 19-20. old., ugyanígy: a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslat Általános Indokolásának I. pontja.

⁵ Kifejezetten utal erre: Tallián Blanka: A munkáltató kártérítési felelőssége. In: A Magyar Munkajog. Kommentár a gyakorlat számára (szerk.: Radnay József) Negyedik Kiadás. I. kötet. 2012. 269. old. („a munkajogi jogalkalmazásnak követnie kell az új Ptk. szabályait és az ennek alapján kialakuló polgári jogi bírói gyakorlatot is”).

⁶ A felróhatóság, elvárhatóság kapcsán lásd: Eörsi Gyula: A jogi felelősség alapproblémái. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.

⁷ Az Mt. előtti szabályozást az jellemezte, hogy a munkajog a munkáltatói és a munkavállalói kárfelelősséget is a polgári jogi kárfelelősségi szabályoktól eltérően rendezte. A nyugat-európai munkajogi kárfelelősségi szabályozásban a polgári és a munkajogi kárfelelősség összetartozása figyelhető meg, s a munkajogi kárfelelősség elméletében az általános civiljogi felelősségből indul ki. Lásd: Kiss György: Munkajog. Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 265-266. old. Az angol common law irodalmát tekintve általános jelenség az, hogy a szerződési jog témakörében írt könyvekben a szerződésesszégési kártérítési jog cím alatt gyakran tárgyalják a munkaviszony jogellenes megszüntetésével okozott kártérítési kérdéseket és a hozzá kapcsolódó esetjogot is.

⁸ Kiss 2005, 266. old.

⁹ Az 1951. évi Mt. hozta be a munkavállaló kártérítési felelősségének önálló szabályozását, előtte a polgári jog általános szabályai szerint felelt a munkavállaló a munkaviszonnyal összefüggésben vétkesen okozott károkért. A szocialista jogban kezdett fokozatosan kiválni a munkajogi kárfelelősség a polgári jogiból. Lásd: Radnay József: Munkajog. Budapest, 2009. 191. old.

¹⁰ Bankó Zoltán – Berke Gyula – Kajtár Edit – Kiss György – Kovács Erika: Kommentár a munka törvénykönyvéhez. Complex, Budapest, 2012. 426. old., Kun Attila: A munkáltató kártérítési felelőssége. In: Munkajog. (szerk.: Gyulavári Tamás). Második, átdolgozott kiadás. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 339. old., Eörsi Gyula 1961, 219 – 225. old.

¹¹ Lásd erről a munkajogot illetően például: Prugberger Tamás: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni és a kollektív munkaszerződésekre. In: A munkajog és a polgári jog kodifikációs és funkcionális összefüggései. Tanulmánykötet. Novotni Kiadó, Miskolc, 2001. 71-189. old., különösen: 73-82., 140-141, 167-168, 172-189. old., Kiss György: Az új Ptk. és a munkajogi szabályozás, különös tekintettel az egyéni munkaszerződésekre. In: A munkajog és a polgári jog kodifikációs és funkcionális összefüggései. Tanulmánykötet. Novotni Kiadó, Miskolc, 2001. 191-252. old., különösen: 195-196, 201-205., 221-250. old., Radnay József: A Ptk. és a munkajog kapcsolata, különös tekintettel a magyar jogra. In: A munkajog és a polgári jog kodifikációs és funkcionális összefüggései. Tanulmánykötet. Novotni Kiadó, Miskolc, 2001. 253-276. old., különösen: 254-257., 265-276. old.

lősséggel kapcsolatos teljes szabályanyagot sem, de áttekintést ad arról, hogy milyen felelősségi jogi szabályanyagba illeszkedik bele az előreláthatósági korlát szabálya. Ezáltal válik láthatóvá ugyanis, hogy a munkajogi szerződéses jogviszonyoknak az általános szerződési jogtól való különbözősége milyen következményekkel jár az előreláthatósági korlát szabályában megjelenő tényállási elemek alkalmazása szempontjából.

II. Az előreláthatósági korlát jogpolitikai célja

1. Az előreláthatósági korlát jogpolitikai célja a szerződésszegési kártérítési jogban

A Ptk. 6:143 § (2) bekezdése szerinti előreláthatósági korlát szabályának értelmében a szerződésszegő csak a szerződéskötéskor előrelátható károkat tartozik megtéríteni. A szerződésszegő felelőssége pedig nemcsak az általa ténylegesen előrelátott károkra terjed ki, hanem mindarra, amit az ő helyzetében ésszerűen, gondosan eljáró személynek *előre kellett volna látnia* (tényleges és elvárható előreláthatóság).

Az előreláthatósági korlát jogpolitikai célja kapcsán a következő alapfeltevésből lehet kiindulni. A szerződéskötés előtt a felek mérlegelhetik a szerződéskötéssel járó kockázatokat, erre tekintettel a vállalt kockázatokhoz igazíthatják a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás arányát. A szerződés rendellenes lebonyolódásának kockázatát egyoldalúan az egyik vagy a másik félre telepíteni éppen ezért nem igazságos, méltányos, helyes, avagy hatékony. Atiyah szerint a szolgáltatások árait rendszerint ugyanis akként kalkulálják, azzal a feltételezéssel és várakozással, hogy a szerződés teljesítése során semmi szokatlan vagy előreláthatatlan nem történik. Bár az árképzésre a szolgáltatás értékén túlmenően sok minden hatással lehet még, általában ki lehet indulni abból, hogy az árak lényegében a szerződésszegés előrelátható, kalkulálható kárkövetkezményeire vannak szabva.¹²

Az előreláthatósági szabály lényege pedig abban áll, hogy az adott üzletágban szokásosnak tekinthető kárkövetkezményeket a szerződésszegő félnek mindig meg kell térítenie. A szokatlan kárkövetkezményeket csak akkor, ha az adott kockázatot a szerződéskötés időpontjában a szerződésszegő fél ténylegesen ismerte, mert a másik szerződő fél a tudomására hozta ezeket, így különösen a szerződéshez fűződő elvárásait, az áru vagy más szolgáltatás szokásostól eltérő felhasználási módját és célját, vagy egy egyedi üzleti helyzetet. Ha a szerződéskötéskor a szerződő fél nem kap tájékoztatást a szokatlan kárkövetkezmények kockázatáról, akkor feltételezheti azt, hogy az adott szerződéshez kapcsolódóan nincsenek is ilyen kockázatok, ebben az esetben pedig neki sem kell elővigyázatossági intézkedéseket hoznia (nem kell erre költenie). Feltételezheti emellett azt is, hogy vannak ugyan ilyen kockázatok, csak a szerződő partnere jól felfogott üzleti érdekből nem hozza azokat a tudomására. Az a szerződő fél ugyanis, akinél a szokatlan kárkövetkezmények bekövetkezésének kockázata fennáll, dönthet úgy is, hogy nem hozza a szerződő partnere tudomására ezeket a kockázatokat, hanem maga teszi meg az elővigyázatossági intézkedéseket a károk bekövetkezésének elkerülése érdekében (pl.

¹² Smith, Stephen A.: *Atiyah's Introduction to the Law of Contract*. 6th ed. Clarendon Press, Oxford, 2005. 417. old.

egy korábbi teljesítési időponttal kerüli el egy esetleges késedelem hátrányos következményeit, vagy biztosítási szerződést köt).¹³

Az előreláthatósági korlát jogpolitikai céljaként a jogirodalomban hangsúlyosan kerül tárgyalásra az információ-átadást ösztönző hatása. Az előreláthatósági szabály ugyanis arra ösztönzi a szerződő felet, hogy a szerződéskötéskor szükség szerint tájékoztassa partnerét egy esetleges szerződésszegés várható szokatlan károk következményeiről, feltárja a szokatlan szerződési kockázatokat; másképpen, a szerződés sajátos természetével összefüggő körülményeket, tényeket, a szerződéshez fűződő elvárásait a másik szerződő fél tudomására hozza. A rendkívüli, az adott szerződés szokásos károk következményeit lényegesen meghaladó károk kockázatát a szerződő fél ugyanis csak a másik szerződő fél külön figyelemfelhívása alapján ismerheti meg. Ezen károk kockázatának ismeretében tud döntést hozni arról, hogy megkötí-e a szerződést, s ha igen milyen feltételek mellett: mekkora ellenszolgáltatás fejében (a védekezés költségeit beépíti-e a követelt ellenszolgáltatásba, vagy ha a védekezés költségeit nem kívánja vállalni, akkor viseli ennek kockázatát), esetleg felelősségkorlátozással vagy biztosítási szerződés megkötése mellett. Ha viszont a szerződő fél az általa előre látott, de a másik fél által nem ismert kockázatról nem ad tájékoztatást, a bekövetkező kárt neki kell viselnie.¹⁴

Beale hangsúlyozza, hogy a szokásos kár megtérítésének szabálya a károsultnak kedvez.¹⁵ Bishop szerint a szokásos károk megtérítésére való kötelezésnek éppen az az indoka, hogy itt nincsen szükség egymás tájékoztatására, információk átadására. A szokásos károk ugyanis azok, amelyek bekövetkezésével egy ésszerűen és gondosan eljáró személynek mindig számolnia kell. Az pedig, hogy mivel kell számolnia egy ésszerűen és gondosan eljáró személynek (milyen tudomással kell rendelkeznie) attól függ, hogy az adott piaci szegmensben, üzletágban mi a szokásos üzleti gyakorlat, és azt a felek mindegyike ismeri-e, vagy csak az egyike (mert például a másik szerződő fél más piaci területen tevékenykedik vagy egyáltalán nem folytat üzleti tevékenységet). Beale rávilágít arra is, hogy a szokatlan kár megtérítésének szabálya viszont a szerződésszegőnek kedvez. Ha ugyanis a szerződésszegőnek a szokatlan károk kockázatával

¹³ Beale, Hugh: Remedies for Breach of Contract. Sweet & Maxwell, London, 1980. 180., 185. old., Beale, H. G.: Remoteness of Damage. 26 051, 26 062 számszámok (Remedies for Breach of Contract. Damages) in: Beale, H. G. (ed). Chitty on Contracts. Volume I. General Principles. 30th ed. Sweet & Maxwell, London, 2008. 1626-1627., 1634-1635. old., hasonlóan: Kemenes István – Vékás Lajos: A szerződésszegés. Felelősség a szerződésszegéssel okozott károkért. Az 5: 122. cikkhez fűzött kommentár. in Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. (szerk.: Vékás Lajos). Complex Kiadó, Budapest, 2008. 811. old., Fuglinszky Ádám: Az európai kártérítési jog egyes jogfilozófiai és jogpolitikai alapkérdései, in: Európai jog és jogfilozófia: Konferenciatanulmányok az európai integráció ötvenedik évfordulójának ünnepére. (szerk.: Paksy Máté). Szent István Társulat, Budapest, 2008. 205. old., Sándor Tamás–Vékás Lajos: Nemzetközi adásvétel. A Bécsi Egyezmény kommentárja. HVG–ORAC, Budapest, 2005. 438-439. old.

¹⁴ Lásd erről: Vékás Lajos: A szerződési jog elvi kérdései. in: Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. HVG–ORAC, Budapest, 2008. 295-297 old., Kemenes – Vékás 2008, 811., Fuglinszky Ádám 2008, 205., Fuglinszky Ádám: Az előreláthatósági klauzula egyes kérdései, avagy kinek, mikor és mit kell előrelátnia. Magyar Jog. 2011. évi 7. sz. 413. old., A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény javaslatának miniszteri indokolása. A szerződésszegés általános szabályai. 7.c) pont. 588-589. old.

¹⁵ Beale: Remoteness of Damage. 26-051 számszám 2008, 1626-1627. old

nem kellett számolnia, akkor szerződésszegése esetén azok megtérítésével sem tartozik. Az előreláthatósági korlát szabályának a szokatlan károk megtérítésére vonatkozó tételének célja tehát az, hogy a szerződő feleket arra ösztönözze, tájékoztassák egymást a szerződéssel kapcsolatos szokatlan körülményekről. Ennek ismeretében látja ugyanis a másik szerződő fél azt, hogy milyen károk bekövetkezésének kockázatával kell számolnia.¹⁶

A feleket egymás tájékoztatására ösztönző előreláthatósági szabály kívánalmának ellentmondani látszik azonban az, hogy egy adott szerződési kockázatról való tájékoztatás, azaz egy információ „nyilvánossá tétele”, az információt ismerő számára kockázatos lehet, ronthatja ugyanis az alkupozícióját, költségeket okozhat. Ha ezen információ elhallgatásától a szerződő fél magasabb profit elérését reméli, üzleti érdeke nyilván nem fogja az információ közlésére ösztönözni. Az információ „nyilvánossá tétele” ugyanis okozhatja akár a szerződéskötés elmaradását, de járhat a szerződés más feltételek szerinti, adott esetben nagyobb ellenszolgáltatás melletti megkötésével, vagy a kockázatra tekintettel biztosítási szerződés kötésével. Előfordulhat az is, hogy a kockázatról való tájékoztatás ellenére a másik szerződő fél nem tesz semmit. Kétségtelen azonban, hogy a károk bekövetkezésének kockázatával járó költségeket az alku során tudja csak a másik szerződő fél beépíteni az ellenszolgáltatásába, illetve, ekkor dönthet úgy, hogy tárgyalásokba kezd, ha hatékonyabbnak gondolja a kártérítés korlátozásában való megállapodást az előreláthatósági szabálynál.¹⁷ Éppen ez az indoka annak, hogy a károk előreláthatóságának a kérdésében való döntés a szerződéskötés időpontjára vetítve történik. Feltehető tehát a kérdés, hogy akkor mégis mi a célja az előreláthatósági szabály szokatlan károkra vonatkozó tételének? Hát az, hogy megakadályozza, hogy a szerződésszegő a szokatlan károkért helytállni tartozzon! A biztosítási szerződés feladata ugyanis az, hogy a szokatlan és az előreláthatatlan kockázatokkal foglalkozzon.¹⁸

Ezzel magyarázható álláspontom szerint, hogy a szerződési jognak a kockázatokat tehát célszerű azon az alapon elosztania, hogy a felek a szerződéskötéskor bizonyos kockázatokkal kalkulálnak, és viselik magatartásuk kalkulálható következményeit¹⁹ az ezen túlmutató veszteségekért a szerződésszegő nem tartozik felelősséggel. A kockázatot ismerő (a kockázat lehetőségéről, mint információról tudomással rendelkező) felet megfelelő továbbá arra ösztönözni, hogy e kockázatok ellen védekezzen, ha pedig ezt nem teszi, a szerződési jognak célszerű akként rendelkeznie, hogy akkor ez a fél viselje annak hátrányos következményeit. A károsultnak kell viselni továbbá az olyan károk bekövetkezésének kockázatát is, amelyről egyik félnek sem volt tudomása (tehát előreláthatatlan volt), s amely ellen a károsult biztosítás útján sem védekezett.

¹⁶ Beale: Remoteness of Damage. 26-051 szélszám 2008, 1626-1627., Bishop, William: The Contract-Tort Boundary and the Economics of Insurance 12 Journal of Legal Studies (1983) 255-256. old.

¹⁷ Beale: Remoteness of Damage. 26-060. szélszám. 2008, 1632. old.

¹⁸ Beale: Remoteness of Damage. 26-060.- 26-062 szélszámok. 2008, 1632-1635. old., Bishop 1983, 255-256., Smith 2006, 417. old.

¹⁹ Eörsi szerint ez a jogi rendezés feladata: Eörsi Gyula: A szerződésszegési kártérítés korlátozásáról. Magyar Jog. 1974. évi 3. sz. 143. old., hasonlóan: Takáts Péter: Szerződésszegési kártérítés a klasszikus római jogban. Dolgozatok az állam- és jogtudományok köréből. VIII. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 1977. 235. old.

2. Az előreláthatósági korlát jogpolitikai célja a munkajogi kárfelelősségi jogban

Kun Attila szerint az Mt.-hez fűzött indokolás nem ad magyarázatot arra, hogy mi indokolta az előreláthatóság szabályának a munkajogba való bevezetését. Az irodalom sem foglalkozik ezzel alaposabban. Figyelemre méltó azonban Kunnak az a tanulmánya, amelyben azt a következtetést teszi, hogy a munkajogban a klasszikus szerződési joghoz kapcsolt kockázatelemzés nem állja meg a helyét, álláspontja szerint azért, mert a jogviszony függő mivoltából fakadóan a veszélyt kockázati analízistől mentesen a munkáltatónak kellene viselnie.²⁰ Kun kiemeli ugyanakkor, hogy az előreláthatóságnak az információ-feltárást, a szokatlan kockázatok feltárását ösztönző hatása a munkajogban is támogatható jogpolitikai célkitűzés lehet. Kun azonban e célkitűzésnek inkább a prevenciós oldalát emeli ki. Úgy véli, hogy a tájékoztatás eredményeként a másik fél is óvatosabb, elővigyázatosabb lehet, s ezzel csökkenhet a károkozás esélye. Elvi síkon támogatható álláspontja szerint a felelősségnek az előrelátható károkra való korlátozására, mert az a munkaviszonyban az egyébként is kiemelten fontos általános együttműködési kötelezettséget [Mt. 6. § (2) bekezdés], illetve a felek kölcsönös tájékoztatási kötelezettségét [Mt. 6. § (4) bekezdés, 18. §] értékeli fel, s közvetve preventívebb munka- és foglalkoztatási kultúrát ösztönözhet.²¹ Aggályos lenne Kun szerint ugyanakkor, ha egy olyan gyakorlat alakulna ki, amely a munkáltatói tájékoztatás felelősséget „áttoló” hatását feltétel nélkül, minden esetben elfogadná (a munkáltatók intézményesített tájékoztatók formájában jól ki tudják használni az „előreláthatóvá tétel” hatásait).

Kun hangsúlyozza továbbá, hogy a munkavállaló kárfelelőssége körében az előreláthatósági korlát bevezetését „etikai, szociális, prevenciós és pragmatikus érvek” is alátámasztják. A munkaviszony jellegéből következően a munkavállaló magatartásának következményei nem mindig kalkulálhatók, láthatóak előre pontosan, s méltánytalan lenne a teljes kártérítés elve alapján az okozott teljes kárt a munkavállalóra hárítani.²² A munkáltatói kártérítési felelősség kapcsán Kun viszont akként foglal állást, hogy az előreláthatósági korlát a munkaviszony aszimmetrikus jellege és a munkavégzéssel együtt járó potenciális kárveszélyek miatt komoly etikai és jogpolitikai aggályokat vet fel. Úgy véli ugyanis, hogy a munkáltató objektív felelőssége és munkavédelmi prevenciós kötelezettsége tükrében méltánytalan lenne az, hogy a tájékoztatás elmaradása miatt a munkavállalónak kellene viselnie az elszenvedett kárát. Kun ezzel összefüggésben hangsúlyozza azt is, hogy a munkáltató kötelezettsége gondoskodni az egészséget nem veszé-

²⁰ Kun Attila: Gazdasági racionalitás és munkajog. Az előreláthatósági klauzula esettanulmánya az új Munka Törvénykönyve tükrében. Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica, Tomus XXXI. 2013. 405-406. old.

²¹ Kun ezen meglátását azzal is alá kívánja támasztani, hogy az Mt. 18. §-hoz fűzött indokolás is utal arra, hogy „a törvény 6. § (4) bekezdése ... általános jelleggel, ezen túlmenően több jogintézményhez kapcsolódóan ír elő valamelyik fél terhére tájékoztatási kötelezettséget. Kifejezett előírás hiányában is a széleskörű tájékoztatásra „ösztönző” a feleket a kártérítési felelősség tekintetében érvényesülő előreláthatósági klauzula, mivel adott esetben ez alapozhatja meg a másik fél felelősségét.” Kun a munkavállalói kárfelelősség körében inkább indokolhatónak tartja az előreláthatósági korlát bevezetését; mert szerint ez erősíti a munkáltató tájékoztatási, irányítási, prevenciós stb. kötelezettségét. Kun Attila: Az előreláthatósági szabály – új elem a munkajogi kártérítési felelősség rendszerében, Lex-HR Munkajog, 2012. 7-8. sz. 26-27. old., Kun Gazdasági racionalitás és munkajog 2013, 402, 405., 409. old.

²² Kun: Gazdasági racionalitás és munkajog 2013, 409. old.

lyezettő és biztonságos munkavégzés követelményeiről [Mt. 51. § (4) bekezdés].²³ A munkáltatói kárfelelősség kapcsán Kun pont azon károk viselése kapcsán fogalmazza meg leginkább az aggályait, amelyeket a munkavállaló sem láthatott előre, így azokról tájékoztatást sem tudott adni. Az előreláthatósági szabály alapján ugyanis a munkáltató mentesülni fog azon károk megtérítése alól, amelyet egyikük sem láthatott előre.²⁴ Az előzőekből kitűnik, hogy a munkajogban, épp a munkajogviszony sajátos természetére tekintettel az előreláthatósági korlátnak mindenképpen sajátos, a szerződésszegési jog előreláthatósági korlátjának jogpolitikai szerepétől részben eltérő rendeltetése van.

Az előreláthatósági korlát jogpolitikai célját illetően mind a szerződésszegési jog, mind a munkajog szempontjából felvethetők továbbá a következők. Ahogy arról már volt szó, Kun szerint a kártérítésnek az előrelátható károkra való korlátozása két, a munkaviszonyban egyébként is kiemelten fontos általános magatartási követelményt értékel fel, ezek pedig az általános együttműködési kötelezettség, illetve a felek kölcsönös tájékoztatási kötelezettsége. A Ptk. 6:62 § (1) bekezdésébe foglaltan, a szerződési jogi alapelvei között is jelen van az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség elve²⁵. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy a common law nem ismeri az általános együttműködési és tájékoztatási kötelezettség elvét, ott tehát az előreláthatósági szabály akként működik, hogy mellette nincs jelen e két általános magatartási követelmény. Kérdés ezért mindenképpen a jogalkalmazásunk számára, hogy az előreláthatósági korlát szabályának jogpolitikai céljával hogyan egyeztethető össze az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség elve.

III. A munkajogi kárfelelősség és az előreláthatóság

1. A munkáltatói kárfelelősség

Ami a felelősség alóli mentesülést illeti, az Mt. javaslatának 166. §-ához fűzött miniszeri indokolása szerint a munkáltató az ellenőrzési körében bekövetkezett kár megtérítése alól nem mentheti ki magát, az ellenőrzési körbe tartoznak mindazok a körülmények (eszközök, energia, munkavállalók), amelyeknek működésére a munkáltatónak tevékenysége során befolyása van. Ilyen például a munkavégzéssel összefüggésben bekövetkezett stresszhelyzet, a saját üzemi rend szervezési vagy egyéb zavara, a munkavállaló alkalmazottainak magatartása²⁶. A kommentárirodalom az Mt. 166. § (2) bekezdésében²⁷ használt ellenőrzési kör fogalom kapcsán abból indul ki, hogy a munkáltató mentesüléséhez vezet minden olyan körülmény, amelyre semmiféle ráhatása

²³ Kun: Gazdasági racionalitás és munkajog 2013, 405-406. old. Ugyanezt az álláspontot képviseli: Sipka Péter: Az új Munka Törvénykönyve felelőssége rendszere, figyelemmel az új Polgári Törvénykönyvre. Magyar Jog. 2013. évi 12. sz. 738. old.

²⁴ Kun: Gazdasági racionalitás és munkajog 2013, 414. old.

²⁵ A Ptk. 6:62. § (1) bekezdése kimondja, hogy „a felek kötelesek a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködni és tájékoztatni egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről”.

²⁶ Bankó–Berke – Kajtár – Kiss – Kovács 2012, 433. old.

²⁷ „Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt az ellenőrzési körén kívül eső olyan körülmény okozta, amellyel nem kellett számolnia és nem volt elvárható, hogy a károkozó körülmény bekövetkezését elkerülje vagy a kárt elhárítsa.”

nem volt, és amit befolyásolni semmilyen módon nem tudott.²⁸ A kommentáriródlom az Mt. ellenőrzési kör fogalmának értelmezése során részben tekinti csak kiindulópontnak a Legfelsőbb Bíróság Munkaügyi Kollégiuma 29. sz. állásfoglalásában a működési kör fogalmához kapcsolódóan adott iránymutatást. Az MK 29. sz. állásfoglalása alapján a kárt előidéző ok akkor minősül működési (s most már ellenőrzési) körön kívülinek, ha az független a munkáltató tevékenységétől, a függetlenség azt jelenti, hogy az előidéző ok és a munkáltató tevékenysége nem áll okozati összefüggésben. Az MK 29. sz. állásfoglalásban kifejtésre került, hogy a „munkavisztonnyal összefüggésben” és a „működési kör” nem azonos fogalmak. A „munkavisztonnyal összefüggésben” kifejezés arra a tárgyi körre utal, amelybe tartozó károsodásért a munkáltató felel, a „működési kör” viszont a munkáltatónak a felelősség alóli mentesülésével áll szoros összefüggésben. A kimentés alapja ugyanis az, hogy a munkavisztonnyal összefüggésben keletkezett kár olyan okból következett be, amely kívül esik a munkáltató működési körén, és azt a munkáltató nem is háríthatta el. Egy jogirodalmi álláspont szerint az ellenőrzési kör tényállási elemével a jogalkotó el akarta kerülni a munkavisztony – mint jogalap – és az ellenőrzési kör (működési kör helyett) mint kimentés összemosódását. A kommentáriródlom szerint – a működési kör fogalmával ellentétben – ellenőrzési körön kívül esik a munkavállaló munkavisztonnyal összefüggő tevékenysége, ha a munkakör jellegéből eredően a munkavállalót a munkát szokásosan közúton vagy más személy által használt területen végzi.²⁹

A *nem kellett számolnia* fordulat (második feltétel) kapcsán a kommentáriródlom azon az állásponton van, hogy a kár bekövetkezéséhez vezető konkrét körülmények előreláthatóságának vizsgálata szükséges. A károsodás absztrakt veszélye helyett az számít, valós esélye van-e a kár bekövetkezésének (a munkavállalót rendkívüli útvisztonyok közepette kötelezik járművezetésre). A harmadik feltétel esetén a kommentáriródlom szerint az általános elvárhatósági mérce alkalmazandó (átlagos gondoskodás mellett, de az eset összes körülményére tekintettel mi volt ésszerűen várható), a kár elháríthatatlanság kapcsán pedig a korábbi joggyakorlatot tekintik irányadónak.³⁰

Ami a megtérítendő károk körét, mértékét illeti, az Mt. 167. §-a abból indul ki, hogy a munkáltató a munkavállaló teljes kárát köteles megtéríteni, a teljes kártérítés elvének korlátjaként pedig az előreláthatósági korlát szabálya és a méltányosság szolgál. A törvény indokolása szerint a kártérítés méltányosságai alapú csökkentése elsősorban a kiségzisztenciájú munkáltatóknál merülhet fel.³¹

Lőrincz úgy véli, hogy az előreláthatósági korlát a munkáltató felelősségét csak igen szűk körben korlátozza, illetőleg zárja ki, különösen így foglal állást a munkavállaló egészségkárosodásából származó károk tekintetében. Lőrincz ezt azzal indokolja, hogy az általános felfogás szerint ugyanis előre látható, hogy ha egy káresemény esetében akadályozott lesz a munkavállaló a munkavégzésben, így szükségképpen bizonyos

²⁸ Lőrincz György: A munkáltató kártérítési felelőssége. A 166. §-hoz fűzött kommentár. In: Az új Munka Törvénykönyvének Magyarázata. (szerk.: Kardkovács Kolos) HVG-ORAC, Budapest, 2012. 264. old., Bankó – Berke – Kajtár – Kiss – Kovács 2012, 431. old.

²⁹ Lőrincz 2012, 264. old., Bankó – Berke – Kajtár – Kiss – Kovács 2012, 432-433. old.

³⁰ Lőrincz 2012, 265., Bankó – Berke – Kajtár – Kiss – Kovács 2012, 433-434. old.

³¹ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény javaslatának miniszteri indokolása. A munkáltató kártérítési felelőssége. A 167. §-hoz fűzött indokolás. Complex DVD Jogtár.

jövedelemtől esik. Álláspontja szerint szélsőséges esetektől eltekintve az is kalkulálható, hogy hosszabb ideig, akár élete végéig korlátozott vagy kizárt lehet a munkavállaló oldalán bármilyen jövedelem megszerzése. Lőrincz azt is szükségszerűnek tartja a kalkulálhatóságra hivatkozással, hogy az egészségkárosodás következményeinek elhárítása érdekében a károsult munkavállalónak vagy hozzátartozójának költségei merülnek fel. Lőrincz szerint tehát e károk megfizetése alól a munkáltató általában nem mentesülhet azon az alapon, hogy ezen kártételek bekövetkezése a munkáltató részéről nem volt előrelátható.³² Kun ugyanakkor skeptikus a munkahelyi balesetek és a foglalkozási megbetegedések kapcsán az új szabályozásra tekintettel kialakuló gyakorlatot illetően, félő ugyanis, hogy az inkább munkáltató-barát lesz.³³

Cséffán szerint a felek együttműködési kötelezettségének a munkáltatói kárfelelősség körében is szerepe van. Ha ugyanis a munkavállaló az általa ismert kockázati tényezőkről nem tájékoztatja a munkáltatót, és az adott kockázat a munkáltató részéről sem volt előrelátható, a munkáltató a munkavállaló ezzel összefüggő kárát nem lesz köteles megtéríteni. Példaként Cséffán a következő esetet hozza. Ha a munkavállaló a munkaviszonyán kívül mezőgazdasági tevékenységet folytat, de erről a munkáltatót nem tájékoztatja, illetve a munkavállaló e tevékenységéről a károkozás idején a munkáltatónak egyébként sem kellett tudnia, a munkáltató a mezőgazdasági tevékenység kieséséből eredő kár bekövetkezését előre nem láthatta, ezért kártérítési felelőssége e tekintetben Cséffán következtetése szerint nem áll fent.³⁴

2. A munkavállalói kárfelelősség

A törvény a munkavállaló kártérítési felelősség ún. általános alakzataként felróhatósági alapú felelősséget kodifikált. A Ptk.-hoz hasonló az a szabályozási megoldás is, hogy ez, az adott helyzetben általában elvárható magatartás követelménye jelenik meg az Mt. 6. § (1) bekezdésében rögzített elvárhatósági követelményben is. Az Mt. 179. § (1) bekezdése pedig kimondja, hogy „a munkavállaló a munkaviszonyból származó kötelezettségének megszegésével okozott kárt köteles megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható”.³⁵ Az Mt. hatálybalépésével tehát a felelősség alóli mentesülés illetően a tőle elvárhatóság követelményét az adott helyzetben való elvárhatóság (felróhatóság) követelménye váltotta fel. A Mt. szerint a munkavállaló vétkességének, szándékos vagy gondatlan magatartásának a kártérítés körében (felelősség mértékénél) van jelentősége [Mt. 179. § (3) bekezdése]. E változás kapcsán érdemes hangsúlyozni, hogy az 1992. évi Mt. 166. § (1) bekezdése vétkességi alapú felelősségről rendelkezik, amellyel kapcsolatban a munkajogi kommentárirodalom mindig is hangsúlyozta, hogy a kialakult gyakorlat szerint egyaránt megfigyelhető volt a vétkességnek mind a felróhatósági, tehát polgári jogi, mind a szubjektív, büntetőjogi tartalommal való megtöltése. A munkajogi gyakorlat nem volt egységes abban, hogy mit ért e vétkesség alatt. Az

³² Lőrincz 2012, 267. old.

³³ Kun: Gazdasági racionalitás és munkajog 2013, 415. old.

³⁴ Cséffán József: A Munka Törvénykönyve és Magyarázata. Szegedi Rendezvényszervező Kft., Szeged, 2012. 445. old.

³⁵ Vö. 1992. évi Mt. 166. § (1) A munkavállaló a munkaviszonyából eredő kötelezettségének vétkes megszegésével okozott kárért kártérítési felelősséggel tartozik.

egyik álláspont szerint a munkavállaló vétkes, ha nem úgy járt el, ahogy általában tőle elvárható, jóllehet tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy mi a helyes magatartás, vagy ha magatartásának következményeit azért nem látta előre, mert a tőle elvárható odafigyelést, körültekintést tanúsította.³⁶ A tőle elvárhatóság mércéjénél az ítélkezési gyakorlat pedig tekintettel volt a munkavállaló szellemi, fizikai adottságaira, sajátos képességeire, szaktudására³⁷. A munkavállaló gondatlan magatartásának a minősítésénél figyelembe vételre került az Mt. 103. § (1) bekezdésének b) pontjába foglalt azon követelmény is, hogy a munkavállaló a munkáját az elvárható szakértelemmel és gondossággal, a munkájára vonatkozó szabályok, előírások és utasítások szerint köteles végezni³⁸. A másik álláspont szerint a vétkesség alatt – összhangban a Ptk. 339. § (1) bekezdésével – azt kell érteni, hogy a munkavállaló nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben elvárható lett volna, a vétkesség tehát ugyanúgy egy absztrakt, tipizált és objektivizált felelősségi mércét jelentett.³⁹ A vétkesség fogalmának fenti, szubjektív tartalmú meghatározása a munkajogászok között általánosnak tekinthető. Az irodalomból kitűnik, hogy a szándékosság, illetve a gondatlanság kapcsán a munkajogi ítélkezési gyakorlat lényegében a büntetőjog szándékosság és gondatlanság fogalmát alkalmazza.⁴⁰ A Legfelsőbb Bíróság a büntetőjogi fogalmakat követve különböztet a szándékosság két esetköré – a közvetlen (egyenes) szándék, illetve az eshetőleges szándék – között is. A Legfelsőbb Bíróság MK 25. számú – az MK 148. számú kollégiumi állásfoglalással módosított – szövege szerint „a munkavállaló szándékosan okoz kárt a munkáltatónak [Mt. 168. §-a], ha előre látja cselekményének (mulasztásának) károsító következményeit, és azokat kívánja (közvetlen szándék), vagy azokba belemegy (esetőleges szándék). A munkajogi ítélkezési gyakorlat és irodalom a büntetőjogból kölcsönzi a tudatos gondatlanság (luxuria) és a hanyagság (neglegentia) fogalmát is. Tudatos gondatlanság esetében a munkavállaló előre látja kötelességsértő magatartásának káros következményeit, de könnyelműen bíz az elmaradásában. A munkavállaló akkor jár el hanyagul, ha a magatartásának következményeit azért nem látja előre, mert elmulasztotta tanúsítani a tőle elvárható figyelmet.⁴¹ Nem is véletlen éppen ezért, hogy a hatályos Mt. az előreláthatósági korlátjának szabálya kapcsán Kun Attila – az MK 25. sz. számú kollégiumi állás-

³⁶ Handó Tünde: A munkavállaló kártérítési felelőssége. 166. §-ához fűzött magyarázat. In: A Munka Törvénykönyve Magyarázata. (lektor: Breznay Tibor) Második (átdolgozott) kiadás. Complex, Budapest, 2008. 668. old., Arany Jánosné: A munkáltató lehetőségei a munkavállaló vétkes kötelezettsége esetén. Gazdaság és Jog. 1999. 6. sz. 19. old., Kun Attila: A munkajogi kártérítési felelősség rendszere, a munkavállaló kártérítési felelőssége. In: Munkajog II. (szerk: Hajdú József – Kun Attila) Patrocinium Kft., Budapest, 2011. 49. old.

³⁷ Deli Petra Eszter: A munkavállaló vétkességi alapú kártérítési felelőssége a magyar munkajogban, kitekintéssel a német szabályozási modellre. Pécsi Munkajogi Közlemények. 2009. évi 3. sz. 3-4. old.

³⁸ A munkavállalótól elvárható, hogy a munkajogviszonyból származó valamennyi kötelessége teljesítésének követelményeit ismerje, és ezeknek megfelelően járjon el. „Az elvárhatósági szint tehát nem általában, hanem a konkrét esetben, valamennyi körülmény mérlegelésével, a munkavállaló által betöltött munkakörben megkívánt követelmények figyelembevételével, és az adott munkavállaló személyével összefüggésben ítélhető meg.” Lásd: Kiss 2005, 267. old.

³⁹ A szakirodalmat összegzi: Deli 2009, 48-49. old.

⁴⁰ Breznay Tibor (szerk.): A munkajog nagy kézikönyve, Complex Kiadó Kft., Budapest, 2008. 867. old., Handó 2008, 669-676. old.

⁴¹ A téma feldolgozását lásd: Deli Petra Eszter: A munkavállaló általános felelőssége a német és az osztrák modellek jog-összehasonlító keresztmetszetében. Doktori értekezés. Szeged, 2013., különösen 38-48. old.

foglalásra hivatkozással – úgy vélekedik, hogy „az előreláthatósági szabály – szigorúan értelmezve – tulajdonképpen a vétkekesség (sőt leginkább szándékosság) fogalmi körével hozható összefüggésbe”.⁴² Álláspontom szerint helytelen az a megközelítés, amely a Ptk. illetve az Mt. előreláthatósági korlátjának szabályában a magatartás tanúsítójának tudattartalmával összefüggő szubjektív előreláthatóságot lát. A vétkekességben és a felróhatóságban is jelen van ugyan egyfajta előreláthatóság, ez azonban nem egyezik az előreláthatósági korlát szabályának jogi tartalmával. A szándékosság és a gondatlanság körében az előreláthatóság lényegében a magatartás tanúsítójának tudattartalmából kiindulóan a magatartás következményeinek előrelátását jelenti. A felróhatóság részeként értelmezett előreláthatóság kapcsán pedig arra lehet hivatkozni, hogy a gyakorlat a következmények előreláthatósága alatt gyakran a károkozást (a szerződésszegést), illetve annak lehetőségét érti: a károkozó az általános társadalmi elvárhatósági mérce keretében számolható-e cselekvése, vagy mulasztása következményeivel, e következményeket – tehát magát a káreseményt – előre láthatta-e.⁴³

Ami a megtérítendő károkat illeti, az Mt. 179. § (3) bekezdéséből⁴⁴ az következik, hogy szándékos vagy súlyosan gondatlan⁴⁵ károkozás esetén a teljes kárt kell megtéríteni, enyhe gondatlanság esetében viszont a törvény ex lege a munkavállaló négyhavi távolléti díjának összegére korlátozza a kártérítési felelősségét, melyet kollektív szerződés nyolc havi távolléti díj összegéig emelhet (a polgári jogban egyébként a jogalkotó csak a szándékos szerződésszegéshez kapcsolja azt a jogkövetkezményt, hogy a szerződésszegő a teljes kárt lesz köteles megtéríteni⁴⁶). Az Mt. javaslatának miniszteri indokolása szerint, de a § rendszertani értelmezéséből is következően, mind a két esetben érvényesül az előreláthatósági korlát.⁴⁷ Már most érdemes kiemelni azt, noha erre

⁴² Kun Attila: Gazdasági racionalitás és munkajog 2013, 412. old.

⁴³ Eörsi 1961, 149., Fuglinszky Ádám: Megy-e kártérítési jogunk az előreláthatósági klauzula által elébb? Felróhatóság, adekvát kauzalitás és előreláthatóság a szerződésszegéssel okozott következménykárok kezelésében, Acta Conventus de Iure Civili. Tomus VII. Lectum Kiadó, Szeged, 228. old., Fuglinszky Ádám: A kártérítés általános szabályai. A 339. §-hoz fűzött kommentár. In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény magyarázata. (szerk.: Osztovits András). 2. kötet. Opten Kiadó, Budapest, 2011. 1275. old.

⁴⁴ „A kártérítés mértéke nem haladhatja meg a munkavállaló négyhavi távolléti díjának összegét. Szándékos vagy súlyosan gondatlan károkozás esetén a teljes kárt kell megtéríteni.

⁴⁵ Lőrincz utal arra, hogy a korábbi szabályozás (elhatárolás problémák az eshetőleg szándék és a tudatos gondatlanság között jelentkeztek) alapján kialakult bírói gyakorlat annak a szabályozási megoldásnak a helyességét igazolta, amely a kártérítés mértékének szempontjából a szándékos és a súlyos gondatlansággal okozott károkozó magatartásokat azonos jogi kategóriaként kezeli, mindkét esetben a munkavállaló a teljes kárt tartozik megtéríteni. Lőrincz szerint súlyosan gondatlan a károkozás, ha magatartása egyben gondatlan bűncselekménynek minősül, ilyenek a közlekedési balesetekkel okozott károk (ha tudata átfogja a szabályszegés tényét, de bízik abban, hogy a veszély, a kárkövetkezmény elmarad), ha alapvető foglalkozási, szakmai szabályt vagy protokollt sért, ha az adott körülmények között az őrzésre vonatkozó szabályokat durván megsérti. Lőrincz szerint az eset összes körülményét értékelni kell a súlyos gondatlanság megállapításakor, hogy pl. a munkáltató mennyiben biztosította a munkavégzés feltételeit, ideértve az alkalmazandó szabályokra való kitanítást, illetve a szabályok megtartásának ellenőrzését. Lényeges lehet annak vizsgálata is, hogy a munkáltató megadta-e a kárveszély fennállására vonatkozó, megfelelő tájékoztatást. Álláspontom szerint Lőrincz megállapításai a szerződésszegésért való felelősség körében is jól hasznosíthatók. Lásd: Lőrincz 2012, 289. old.

⁴⁶ A Ptk. 6:143 § (3) bekezdése kimondja, hogy „szándékos szerződésszegés esetén a jogosult teljes kárát meg kell téríteni.”

⁴⁷ Lőrincz 2012, 289. old.

a később még kitérek, hogy míg a munkajogban szándékos és súlyosan gondatlan károkozás esetén – a teljes kár megtérítésére való kötelezés mellett – is alkalmazandó az előreláthatósági korlát szabálya, addig a Ptk. szerint szándékos szerződésszegés esetén nem. Összegezve tehát, a munkavállaló felelőssége esetében a kártérítés mértékét nem egyedül a kár mértéke határozza meg, hanem a vétkesség foka, illetve a munkavállaló távolléti díjának mértéke; másrészt alkalmazásra kerül emellett az előreláthatósági korlát szabálya, s mindezek mellett a bíró jogosult még méltányosság útján is mérsékelni a megtérítendő kár összegét. A munkavállalói kárfelelősség kapcsán utalni szükséges továbbá arra is, hogy a gyakorlatban gyakran kerül sor kármegosztásra a munkáltató vétkes közrehatása miatt (ha a munkáltató nem biztosítja a munkavégzés feltételeit megfelelően, és ennek szerepe volt a munkavállaló kötelezettségszegő magatartásában vagy a kár bekövetkeztében, ha téves utasítást adott, ha hosszabb ideig megtűrte a végül kárt okozó szabálytalan munkavállalói tevékenységet, stb). A kármegosztás pedig rendszerint a munkáltatóra nézve terheesebb.⁴⁸

Az irodalomban gyakran hivatkozott, hogy a korábbi bírói gyakorlat szerint a munkavállalóval szemben érvényesíthető kár lényegében a *damnum emergens*-re korlátozódott, néhány kivételtől eltekintve nem terjedt ki a károkozással összefüggésben elszenvedett elmaradt haszonra, illetve a károkozó magatartás miatt felmerült indokolt költségre.⁴⁹ Az előreláthatósági korlát bevezetése ilyen értelemben – a korábbi megszorító gyakorlathoz képest – kiterjeszti tehát a munkavállaló felelősségét.⁵⁰

Lőrincz szerint a munkavállaló felelőssége szempontjából kiemelt szerepe lehet annak, hogy a munkavállaló munkáját tipikusan a munkáltató utasítása alatt, más munkavállalókkal együtt végzi. A munkavállaló magatartásának következményei a tevékenységétől és szándékától függetlenül is alakulhatnak, és e körülmények az ebből eredő károk mértékét akár növelhetik vagy csökkenthetik is, s mindezek így együtt magatartásának következményeit nem teszik feltétlenül kalkulálhatóvá, előreláthatóvá. Lőrincz következtetése szerint *„az előreláthatóság hiánya általában akkor mentesíti a munkavállalót részben vagy egészben a kártérítés alól, ha olyan következménye van a magatartásának, amelyet az általános felfogás és az ésszerűen gondolkodó személy gondos eljárása mellett sem láthatott előre.”*⁵¹

Már volt szó arról, hogy az előreláthatósági korlát felértékeli a munkáltató tájékoztatási kötelezettségének jelentőségét, illetve Sipka szerint az esetleges munkavédelmi oktatások pontosabb dokumentálását is⁵². A kommentárok egyöntetűen foglalnak állást abban a kérdésben, hogy ennek különösen olyan munkakörökben lehet jelentősége, ahol a munkavállaló kifelé, harmadik személyek irányába teljesít szolgáltatást, itt a munkáltató megszabhatja ugyanis az elvárt magatartás színvonalát. Lőrincz szerint az előreláthatósági korlát szabálya ráirányítja a figyelmet arra, hogy a munkavállaló tisztában kell hogy legyen tevékenységének lehetséges következményével. Lőrincz példája

⁴⁸ Lőrincz 2012, 292., Kun A munkáltató kártérítési felelőssége 2013, 350. old.

⁴⁹ Kun: A munkáltató kártérítési felelőssége 2013, 350. old.

⁵⁰ Cséffán az Mt. 179. § (4) bekezdése kapcsán úgy foglal állást, hogy az ésszerű előreláthatóság mércéje egyrészt azt jelenti, hogy a munkavállalónak a munkavégzés során reálisan számolnia kell a munkáltató károsodásának lehetőségével és annak ésszerű mértékével, másrészt pedig azt, hogy szabályszerű munkavégzés esetén a munkavállaló felelőssége korlátozott. Lásd: Cséffán 2012, 489. old.

⁵¹ Lőrincz 2012, 291. old.

⁵² Sipka Péter: Az új Munka Törvénykönyve felelőssége rendszere, figyelemmel az új Polgári Törvénykönyvre. Magyar Jog. 2013. évi 12. sz. 739. old.

szerint ha a munkavállaló az ügyfelek kiszolgálása során nem az adott helyzetben általában elvárható módon jár el, általában számolnia kell azzal, hogy magatartásának következtében a munkáltató elveszti ügyfelét. Azt viszont nem feltétlenül kell előre látnia, hogy magatartása miatt más ügyfelek is visszamondják a megrendelést. Lőrincz szerint abban az esetben viszont, ha a munkavállaló tisztában van azzal, hogy munkavégzése nagy nyilvánosság előtt zajlik, ennél fogva előre látja, hogy magatartása a munkáltató ügyfélkörének szűkülését vonhatja maga után, nem mentesülhet a következménykárok megtérítése alól.⁵³ Ha a munkavállaló vétkes kötelezettségszegése következtében a munkáltató piaci helyzete hátrányosan alakul (megrendelőket veszít), akkor Lőrincz szerint elmaradt jövedelem összege általában pontosan nem számítható ki, de általános kártérítés megállapításának lehet helye.⁵⁴

Ha a munkavállaló összeférhetetlen további munkavégzésre irányuló jogviszony létesítést, vagy a munkaviszonya keretében a tudomására jutott üzleti titok megsértése tisztességtelen versenyselekménynek minősül, köteles megtérítenie a munkáltatónak okozott kárt. Lőrincz e károk megtérítése kapcsán az Mt. hatálybalépése után is irányadónak tartja azt a bírói gyakorlatot, amely a versenytársak tisztességtelen gazdasági tevékenységével kapcsolatban okozott kártérítés körében kialakult.⁵⁵

3. A vezető állású munkavállalóra vonatkozó eltérő rendelkezések

A vezető, a vezető állású munkavállaló⁵⁶ speciális szabályok hatálya alá esik a kárfelelősség szempontjából is. Az Mt. 209. § (5) bekezdés értelmében a vezető állású munkavállaló gondatlan károkozás esetén is a teljes kárt köteles megtéríteni. Indokolt továbbá itt kitérni röviden egy, a vezető tisztségviselők felelősségével kapcsolatos és szakmai körökben is sokat vitatott jogalkalmazási kérdésre.

A Ptk. 3:112. § (1) bekezdése szerint a társaság ügyvezetését a vezető tisztségviselő – a társasággal kötött megállapodása szerint – megbízási jogviszonyban vagy munkaviszonyban láthatja el. Vita alakult ki azonban jogirodalomban arról, hogy ez utóbbi esetben a vezető tisztségviselő kárfelelősségét az Mt. vagy a Ptk. alapján kell megítélni.⁵⁷ A korábbi szabályozás értelmében a vezető tisztségviselő felelőssége a jogviszonya jellegétől függetlenül ugyanolyan módon, a polgári jog szabályai szerint került megállapításra.⁵⁸ Az 1967. évi⁵⁹ és az 1992. évi Mt.⁶⁰ utaló szabályából ugyanis az kö-

⁵³ Lőrincz 2012, 292. old.

⁵⁴ Lőrincz 2012, 287. old.

⁵⁵ Lőrincz 2012, 287. old.

⁵⁶ A vezető állású munkavállaló, a vezető fogalmát az Mt. 208. § (1) bekezdésében a következőképpen határozza meg: „Vezető állású munkavállaló a munkáltató vezetője, valamint a közvetlen irányítása alatt álló és részben vagy egészben - helyettesítésére jogosított más munkavállaló (a továbbiakban együtt: vezető).”

⁵⁷ A Ptk. a lex specialis állásponthoz képviseli például: Sárközy Tamás: Fordulat a magyar kártérítési jogban. Magyar jog, 2013. évi 9. sz. 540. old. Az Mt. a lex specialis álláspontot képviseli például: Bodzási Balázs: A jogi személyek körében felmerülő felelősségi kérdésekről. Különös tekintettel a vezető tisztségviselőkre. Gazdaság és Jog, 2013. évi 6. sz. 11-12. old.

⁵⁸ Az 1988. évi VI. törvény 32. § (1) bekezdése kifejezetten rendelkezett arról, hogy „a vezető tisztségviselők...kötelezettségeik megszegésével a gazdasági társaságnak okozott kárért a polgári jog általános szabályai szerint felelősek akkor is, ha a gazdasági társasággal munkaviszonyban állnak”. Annak, hogy a vezető tisztségviselő a tevékenységét társasági jogi jogviszony vagy munkaviszony keretében végzi, jelentősége abból a szempontból van, hogy a kártérítési pert polgári vagy munkaügyi bíróság előtt kell megindítani. A munkavi-

vetkezik, hogy a vezető a vezetői tevékenységének keretében okozott károkért a polgári jog szabályai szerint felel. Ezzel szemben az Mt. a 209. § (5) bekezdésben a vezető állású munkavállalóra a felelősségi szabályok tekintetében csak azt az eltérő rendelkezést tartalmazza, hogy „a vezető gondatlan károkozás esetén a teljes kárért felel”; és a felelősség kérdésében itt kifejezetten nem hívja fel a polgári jog szabályait. Az Mt. a munkavállaló kártérítési felelősségére vonatkozó szabályok (179. §) között az (5) bekezdésben pedig annyit mond ki, hogy „a kár megtérítésére a 177. §-ban foglalt rendelkezést kell alkalmazni”. A 177. § (a munkáltató kártérítési felelősségének szabályai között) pedig akként rendelkezik, hogy „a kár megtérítésére egyebekben a Ptk. 6:518-534. §-a szabályait kell alkalmazni”, azaz a *Kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai* cím alatt található rendelkezéseket. Másrészt, a törvényszöveg *egyebekben* fordulatából következően csak az Mt-ben nem szabályozott kérdésekben alkalmazandók a Ptk. hivatkozott rendelkezései. A vezető tisztségviselő kárfelelősségét illetően az Mt. tehát a *lex specialis*. Ha a társaság és a vezető tisztségviselő között munkaszerződés áll fenn, akkor a munkavállalói kárfelelősség [az Mt. 179. § (1) és (4) bekezdései] szabályai alapján kell a felelősség kérdésében döntenie az Mt. 209. § (5) bekezdésének figyelembevételével.

A Ptk. 6:142 §-a nem kógens szabály, a szerződő felek a Ptk-tól eltérően is megállapodhatnak a felelősség alóli mentesülés kérdésében, ha ezt nem akadályozzák a társasági szabályokra vonatkozó speciális rendelkezések sem⁶¹. Kifejezett törvényi tiltás okán ezért enyhébb, de akár szigorúbb felelősségi szabályok is megállapíthatóak a társasági szerződésben.⁶² Az Mt-ben a kártérítési felelősségi szabályok viszont relatív diszpozitív szabályok, azaz kollektív szerződés e fejezetek rendelkezéseitől a munkavállaló javára térhet csak el.⁶³

szonyban álló gazdasági tisztségviselő felelősségére is a polgári jog szabályai az irányadók (LB Pk.II 20763/1992. sz., BH 1993.98, FB 25.947/1992. sz., BH 1993.492). Lásd: Török Tamás: Felelősség a társasági jogban. HVG-ORAC, Budapest, 2007. 306-307. old., Lásd még: BH 2001. 594. Az 1997. évi és a 2006. évi Gt. szabályozásból, együttes olvasatban az 1992. évi Mt.-vel sem következett más. Lásd például: EBH2012.M.11.

⁵⁹ Az 1967. évi Mt. az 57. § (4) bekezdésében kimondta, hogy „az állami vállalatok igazgatói az ilyen tisztséget betöltő személyektől általában elvárható gondossággal kötelesek eljárni. Kötelezettségeik megszegésével a vállalatnak okozott kárért a polgári jog általános szabályai szerint felelősek”. Az 1967. évi Mt. végrehajtási rendelete a 86. § (2) bekezdésében akként rendelkezett, hogy „magasabb vezető állású a vállalat igazgatója, továbbá - ha a miniszter a munkaiügyi miniszterrel egyetértésben vagy magasabb jogszabály eltérően nem rendelkezik - az egyéb szervezet vezetője, valamint a gazdasági társaság vezető tisztségviselője”, mely szakaszt az 27/1989. (III. 25.) MT rendelet 7. § (1) bekezdése állapította meg (1989. III. 25-től hatályos).

⁶⁰ A Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény a vezető állású munkavállalóra vonatkozó eltérő rendelkezések között kimondja a 192/A. § (1) bekezdésében, hogy „a vezető a vezetői tevékenységének keretében okozott károkért a polgári jog szabályai szerint felel”. Az 1992. évi Mt. nem alkalmazza a vezető tisztségviselő fogalmát a törvényszövegben. A vezető tisztségviselő azonban, ha tevékenységét munkaviszonyban látja el, vezető állású munkavállaló.

⁶¹ A 3:4 § (1) – (3) bekezdésekből ez levezethető.

⁶² Vö.: Ezzel ellentétesen: Bodzási szerint a felelősségi szabályoktól való eltérés „abban az esetben sértene a szerződő felek jogait, ha a jogi személy létesítő okiratában a törvényi rendelkezéseknél enyhébb felelősségi szabályokat határoznának meg a felek.” Bodzási 2013, 9. old.

⁶³ Kun: Gazdasági racionalitás és munkajog 2013. 416. old.

4. Összegzés

A munkajogi jogirodalom szerint a jövőben nagy szerep hárul majd az új fogalmak értelmezésének kimunkálásában a bírói gyakorlatra. Az irodalom szerint a mentesülés tekintetében az ellenőrzési kör csak a korábbi bírói gyakorlathoz (a munkáltató lényegében nem menthette ki magát a felelősség alól) képest jelent szigorodást, valójában viszsztatérést fog eredményezni a működési kör eredeti – nem kitágított – koncepciójához. A munkajogi jogalkalmazásra vár tehát a feladat, hogy a munkaviszony tartós jellegére, illetve tárgyára (az önállóan, azaz függő munka) tekintettel kialakítsa a munkáltatói és a munkavállalói kárfelelősség körében az előreláthatósági korlát gyakorlatát, s a megtérítendő károk körét – a konkrét jogvitákban – a munkaszerződés tartalmához képest „formálja ki”. Ennek körében különös jelentősége kell, hogy legyen többek között az Mt. Bevezető rendelkezései között szabályozott általános magatartási követelményeknek, a szerződő feleket terhelő tájékoztatási kötelezettségnek, illetve annak, hogy a munkáltató hogyan gyakorolja utasítási jogát. A munkajogi irodalom egyelőre azt tételezi, hogy az előreláthatóság megjelenése a munkajogi kárfelelősség körében változtat majd azon a gyakorlaton, hogy a munkavállaló az 1992. évi Mt.-hez kapcsolódó bírói gyakorlat szerint lényegében az okozott károk közül csak a tényleges károkért felelt. Ezen túlmenően az Mt.-beli szabályokból pedig az következik, és a fenti jogirodalmi álláspontok is azt támasztják alá, hogy mind a munkáltatói kárfelelősség, mind a munkavállalói kárfelelősség körében az előreláthatósági korlát szabálya csak szűk körben fog érvényesülni.

IV. Az Mt. és a Ptk. előreláthatósági korlátja

A jogirodalom jellemzően a következő elemzési szempontok (mint tényállási elemek) alapján tárgyalja az előreláthatósági korlát szabályát: *kinek kell előrelátni a kárt?, előrelátta vagy előre kellett volna látnia?, mikor kell előrelátni?, mit kell előrelátni?, a kár mint a szerződésszegés lehetséges/valószínű következménye, kinek mit kell bizonyítania?*

Ami a *kinek kell előrelátnia?* kérdést illeti, a Ptk. javaslatának miniszteri indokolása azt az útmutatást tartalmazza, hogy a megtérítési kötelezettség nemcsak a szerződésszegő által előrelátott károkra terjed ki, hanem mindazon kárra, amellyel a szerződésszegővel azonos helyzetben lévő ésszerű személy, vagy másként az ideáltipikus kötelezett számolhatott.⁶⁴ Az Mt. javaslatának miniszteri indokolása erről nem szól. A kommentáriródalomban többen azon állásponton vannak, hogy a polgári jogi szabály alapján ki lehet indulni abból, hogy az előreláthatóság objektív kategória, s így nem csak azokat a károkat kell figyelembe venni, amelyeket a munkáltató, munkavállaló ténylegesen előre látott volna, hanem azokat is, amelyeket egy ésszerűen és gondosan eljáró (ideáltipikus) munkáltatónak, munkavállalónak előre kellett volna látnia.⁶⁵

Az előzőekkel szorosan összefügg az *előrelátta vagy előre kellett volna látnia?* kérdésében való döntés. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása szerint a szerződésszegő felelőssége nemcsak az általa ténylegesen előre látott károkra terjed ki, hanem mindar-

⁶⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény javaslatának miniszteri indokolása. A szerződésszegés általános szabályai. 7c) pont 589. old.

⁶⁵ Bankó – Berke – Kajtár – Kiss – Kovács 2012, 436. old., Cséffán 2012, 445. old., Kun: Gazdasági racionalitás és munkajog. 2013, 409–410. old.

ra, amit egy, az ő helyében ésszerűen és gondosan eljáró személy előre látott volna. A javaslat miniszteri indokolása szerint ebbe a körbe tartozik mindaz, amit a jogosult a szerződéskötést megelőzően a szerződéssel kapcsolatban a kötelezett tudomására hozott, így különösen a szerződéshez fűződő elvárásai, az áru vagy más szolgáltatás felhasználási módja és célja, egy speciális üzleti helyzet stb. A javaslat miniszteri indokolásában kiemelésre is került az, hogy „*az adott üzletágban szokásosnak tekinthető kárvetkezményeket a szerződésszegő félnek mindig meg kell térítenie. A konkrét szerződés szokatlan kockázatát viszont a szerződésszegő félnek csak akkor kell viselnie, ha az adott kockázatot a szerződéskötés időpontjában ténylegesen ismerte, előre látta*”.⁶⁶ A munkajogi irodalomban Cséffán úgy foglal állást, hogy az előreláthatóság objektív követelmény, az nem a munkáltató személyére szabott, s nemcsak az általa ténylegesen előrelátható károkat foglalja magába, hanem azokat is, amelyek az adott munkáltató tevékenységét megközelítőleg azonos feltételek mellett folytató másik munkáltató részéről – ésszerű és általában elvárható gondosság tanúsítása mellett – az adott helyzetben előre látható volt. Cséffán utal arra is, hogy nyilvánvalóan más az elvárási szint a multinacionális cég és a garázműhely között.⁶⁷

Az Mt. 167. § (1) bekezdése és az Mt. 179. § (4) bekezdése szerinti előreláthatóság „referencia-időpontja” a Ptk.-tól eltérően nem a szerződéskötés, hanem a károkozás időpontja. Ebből pedig következik az is, hogy a munkajog előreláthatósági korlátja működésében, alkalmazásában is más lesz részben mint a polgári jog előreláthatósági korlátja. A károknak a károkozás időpontja szerinti előreláthatósága kapcsán álláspontom szerint figyelembe lehet/kell venni azonban azt is, hogy a szerződéskötéskor miről szereztek a szerződő felek tudomást, illetőleg tekintettel kell lenni a munkaszerződés tartós jogviszony jellegére, továbbá arra is, hogy a jogviszony tartama alatt miről tájékoztatták a szerződő felek egymást.

A *mit kell előrelátni?* kérdés nem különösebben kutatott a munkajogi jogirodalomban. A Ptk. javaslatának miniszteri indokolása által adott útmutató szerint az előreláthatóság követelménye „*nem megy el odáig, hogy a szerződő félnek a várható kockázatot részleteiben, a kárvetkezmények összesszerűségére kiterjedően ismernie kelljen. Elegendő, de egyben szűkséges is viszont, hogy a fél felismerhette: egy esetleges szerződésszegése milyen jellegű és milyen nagyságrendű kárt idézne elő*”. A javaslat miniszteri indokolása arra is utal, hogy attól, hogy adott típusú kár adott nagyságrendben nem volt előrelátható, az nem azt jelenti, hogy a károsult e típusú kár címén egyáltalán nem kaphat kártérítést, hanem pusztán azt, hogy az ilyen típusú kár megtérítését csak a szokásos, és így előrelátható mértékig követelheti.⁶⁸ Fuglinszky erre tekintettel hangsúlyozza is, hogy nem elfogadható az a tipizálás, amely a károkat a bekövetkezésük oka, folyamata szerint kategorizálja, hiszen az indokolásból is kiderül, hogy nem kell kiterjednie az előreláthatóságnak a kár bekövetkezésének teljes ok-folyamatára, nem elegendő viszont általánosságban a kár vagy valamilyen kár bekövetkezését előrelátni, hanem azt kell vizsgálni, hogy egy esetleges szerző-

⁶⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény javaslatának miniszteri indokolása. A szerződésszegés általános szabályai. 7c) pont 589. old.

⁶⁷ Cséffán 2012, 446. old.

⁶⁸ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény javaslatának miniszteri indokolása. A szerződésszegés általános szabályai. 7 c) pont 589. old.

désszegés milyen jellegű és milyen nagyságrendű kárt idézne elő.⁶⁹ A Ptk. javaslatának miniszteri indoklása alapján a *mit kell előrelátni kérdésre* a válasz tehát az, hogy nemcsak a kár típusát, hanem a kár nagyságrendjét is előre kell látni, míg a *common law* állandó gyakorlata szerint sem a kár tényleges nagyságát, sem nagyságrendjét nem kell előrelátni, csak a kár típusát⁷⁰. A kár nagyságrendjének előreláthatósága nyilván nem azonos a kár nagyságának előreláthatóságával, ez előbbi csak a kár megközelítő terjedelmét fogja át. Fuglinszky szerint a miniszteri indoklással összefér egy olyan értelmezés is, hogy adott esetben vagy csak a típus, vagy csak a nagyságrend előreláthatóságát követeljük meg. Fuglinszky ezt azért tartja indokoltnak, mert ellenkező esetben például a kötelezett hibás teljesítése okán bekövetkezett személyi sérülés esetén az átlagos jövedelmű károsult jövedelem-kiesését teljes egészében meg kellene téríteni, míg a magas jövedelmű károsult jövedelem-kiesését csak részben, tekintettel arra, hogy annak nagyságrendje nem volt előrelátható, ami nyilvánvalóan nem lenne helyes megoldás. Fuglinszky szerint a bírói gyakorlaton múlik, hogy különösen személyi sérülés esetén eltekint-e a kár típus és nagyságrendjének együttes előreláthatóságától.⁷¹ Másrészt nemcsak a kártípus, hanem a nagyságrend előreláthatóságának megkövetelése esetén is éppúgy jelentkezik az a bizonytalansági tényező, hogy a bíróság diszkréciójától függ lényegében, hogyan tipizálja a károkat. A bíró mérlegelésétől függ ugyanis az, hogy a bíró hogyan határozza meg az adott tényálláshoz kapcsolódóan azt a kártípust, amelynek előreláthatóságáról aztán dönt majd. Az, hogy a bíró mennyire tágan vagy szűken határozza meg a kár fajtáját, típusát, kihathat arra is, hogy az adott kárfajtát előreláthatónak ítéli meg végül vagy nem. Nyilvánvaló ugyanis, hogy minél szűkebb a típus, annál kevésbé lesz előrelátható. A kár fajtája és nagysága közötti különbségtétel azonban gyakran igen csálóka is tud lenni; a kár nagyságának terjedelme ugyanis a kár típusát is megváltoztathatja (pl. betegség vagy halál). Az irodalom szerint éppen ezért bizonytalansághoz vezet az, hogy a bíróság diszkréciójától függ lényegében, hogy hogyan tipizálja a károkat.⁷²

Az Mt. nem rendelkezik arról, hogy a *kárnak a szerződésszegés lehetséges avagy valószínű következményeként* kell-e bekövetkeznie. A polgári jogban (különösen a *common law*-ban) gyakran ezt tartják az előreláthatósági szabály legvitatottabb tényállási elemének, bár a gyakorlatban ez nem mindig ütközik ki annyira élesen. A Ptk. 6:143. § (2) bekezdésében a *kárt mint a szerződésszegés lehetséges következménye* fordulat szerepel. Fuglinszky szerint ez a megszővegezés lehetőséget ad a bírói mérlegelésre, mely a törvény szövegével sem ellentétes. Fuglinszky⁷³ mellett azon az állásponton vagyok az előreláthatósági szabály hazai adaptációjával kapcsolatban, hogy az előreláthatósági szabály alkalmazása során azt a *common law*-ban és a Bécsi Vételi Egyezmény gyakorlatában is irányadó gyakorlatot lenne érdemes követni, amely szerint nem elégséges a károk bekövetkezé-

⁶⁹ Fuglinszky Ádám: A szerződésszegés. In: Az új Ptk. magyarázata V/VI. Kötelmi jog. Első és Második Részt. (szerk.: Wellmann György). HVG-ORAC, Budapest, 2013. 247. old.

⁷⁰ A *common law* bíróságok ítéleteiben gyakran jelennek meg a következő kártípusok: elmaradt haszon, dologban bekövetkezett kár, személy halála vagy betegsége, állat halála vagy betegsége, költségek, amelyek a szerződésbe vetett bizalom miatt merültek fel, harmadik személynek a szerződésszegés okán megfizetett kártérítés vagy költség.

⁷¹ Fuglinszky 2013, 247. old.

⁷² Fuglinszky 2011, 418-419. old.

⁷³ Fuglinszky 2013, 248. old.

sének a lehetősége, hanem a kár bekövetkezésének valamilyen valószínűsége is kívánatos ahhoz, hogy a károk előreláthatósága megállapítható legyen. A common law gyakorlata szerint az a kár térítendő meg, amelynek valószínű (not unlikely) bekövetkezésével a szerződésesszegő fél számolhatott, az a kár, amelynek bekövetkezése ugyan lehetséges, de az eseteknek csak kis számában fordul elő, nem tekinthető olyannak, amellyel a felek ésszerűen számolhattak.⁷⁴ Cartwright utal arra is, hogy ezt a problémakört le lehet egyszerűsíteni egy szemantikai kérdésre, amelynek célja, hogy különbséget tegyünk a lehetőség és valószínűség (különböző fokozatai) között. A *menyire előrelátható kérdésre* a válasz Cartwright szerint azonban inkább abban keresendő, hogy az előreláthatóság tartalma be kell hogy töltsen a szabály jogpolitikai célját.⁷⁵ A szerződési jogban a bíróságnak abból kell kiindulnia, hogy melyek voltak azok a károkockázatok, amelyekkel reálisan számolhatott alperes a szerződéskötéskor szerződési kötelezettségeinek nem teljesítése esetére.⁷⁶ Faust utal arra, hogy az előreláthatósági klauzulát ismerő jogrendszerekben kialakult gyakorlat az, hogy az előreláthatósági szabály alkalmazása során nem elégséges a károk bekövetkezésének a lehetősége, hanem a kár bekövetkezésének valamilyen valószínűsége kívánatos. E kérdésben való döntés viszont a bíró mérlegelésén múlik.⁷⁷ Lando is utal arra, hogy a Bécsi Vételi Egyezmény *possible consequence* követelménye szigorúbb mércének tűnik a szerződésesszegő szempontjából (és így kedvezőbb a károsultak nézvére) mint az angol és amerikai *common law*, amely a károk megtérítéséhez a valószínűség egy bizonyos fokát követeli meg. Lando szerint azonban ha az egyes *common law* ítéleteket tekintjük, a lehetőség és a valószínűség egy bizonyos foka közötti különbséget nehéz megállapítani, ráadásul előfordul, hogy az angol és amerikai bíróságok igen kreatívak a valószínűség megállapításában.⁷⁸ A Schlechtriem-Schwenzer kommentár a lehetséges következmények kapcsán csak annyit rögzít, hogy ez olyan következményeket foglal magába, amelyek az adott ügy tényállását tekintve (adott körülmények között) előreláthatóak voltak; s a kommentár szerint ez a követelmény önmagában megfelelő módon ki is kell hogy fejtse a korlátozó hatását a károk lehetséges bekövetkezésének tényállási eleme tekintetében.⁷⁹

Az Mt. a bizonyítási teher elhelyezésének kérdésében a Ptk-tól eltérő megoldást követ. A polgári jogban az előreláthatósági korlát felelősségalapító feltétel, és ezért a bizonyítási teher a károsulton van a kár előreláthatóságát illetően.⁸⁰ Az előreláthatósági korlát a munkajogban is a kártérítés körében kapcsolódik a kárfelelősség dogmatikájá-

⁷⁴ Koufos appellant and C. Czarnikow Ltd. respondents (On appeal from C. Czarnikow Ltd. v Koufos) [1969] 1 A.C. 350, 350-351, 382-384, Transfield Shipping Inc v Mercator Shipping Inc House of Lords [2008] UKHL 48, Lord Rodger p 49, Transfield Shipping Inc v Mercator Shipping Inc House of Lords [2008] UKHL 48, Lord Walker p 73

⁷⁵ Cartwright, John: Remoteness of damage in contract and tort: a reconsideration. 55(3) Cambridge Law Journal (1996) 495. old.

⁷⁶ Beale Remoteness of Damage. 26 059. 2008, 1631-1632., Smith 2005, 418. old.

⁷⁷ Faust, Florian: Die Vorhersehbarkeit des Schadens gemäß Art. 74 Satz 2 UN-Kaufrecht (CISG). Mohr Siebeck, Tübingen, 1996. 33-34. és 150. sk, old. Hasonlóan: Fuglinszky 2011, 419. old.

⁷⁸ Lando, Ole: Foreseeability and remoteness of Damages in Contract in the DCFR. 17(4) European Review of Private Law (2009) 620., 625. old.

⁷⁹ Schlechtriem & Schwenzer Commentary on the UN Convention on the International Sale of Goods (CISG). ed. Ingeborg Schwenzer. 3rd ed. Oxford University Press, 2010. 1019. old.

⁸⁰ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény javaslatának miniszteri indokolása. A szerződésesszegés általános szabályai. 7c) pont 590. old., lásd továbbá: Vékás 2002, 232-234. old.

hoz; az Mt. javaslatának 167. és 179. §-aihoz fűzött miniszteri indokolása legalább is ekként jellemzi („kártérítés mértékének korlátozása”), még ha az Mt. – a Ptk.-val ellentétben – nem is a kártérítés mértéke és módja körében szabályozza az előreláthatósági korlát szabályát. Az irodalom jellemzően azt az álláspontot képviseli, hogy az előreláthatósági korlát egy, részben vagy egészben a felelősség alóli mentesüléshez vezető ok.⁸¹ Ez pedig kihatással van a bizonyítási teher elosztásának kérdésére is. A munkáltató kárfelelőssége kapcsán az Mt. 167. § (1) bekezdése kimondja, hogy „*A munkáltató a munkavállaló teljes kárát köteles megtéríteni. Nem kell megtéríteni azt a kárt, amellyel kapcsolatban bizonyítja, hogy bekövetkezése a károkozás idején nem volt előre látható*”. A törvényszöveg megszövegezéséből kitűnik, hogy a károkozónak, tehát a munkáltatónak kell a kimentés körében bizonyítania a kár előre láthatóságának hiányát. A kommentárirodalomban van olyan álláspont, amely a bizonyítási teher elosztásának ezt a felfogását erősíti is.⁸² A munkavállalói kárfelelősség kapcsán az Mt. 179. § (4) bekezdése akként rendelkezik, hogy „*nem kell megtéríteni azt a kárt, amelynek bekövetkezése a károkozás idején nem volt előrelátható, ...*”. Mivel a mondatnak nincsen alanya, s a § egyéb bekezdéseiből sem lehet az alanya következtetni, így lényegében megállapítható, hogy a törvényhely hallgat arról, hogy kit terhel a bizonyítás. Van olyan kommentárirodalmi álláspont, mely szerint a károkozó munkavállalónak kell bizonyítania a mentesülése érdekében az „előre látottság”/előreláthatóság hiányát.⁸³ Kun viszont akként foglal állást, hogy a munkavállalói felelősség általános szabályaiból kiindulva – az Mt. 179. § (2) bekezdése szerint a munkáltatót terheli a bizonyítási kötelezettség minden feltétel, így a kár tekintetében is – indokolt ezért e bizonyítási terhet is a munkáltatóra mint károsultra telepíteni. Kun hangsúlyozza mindemellett azt is, hogy az előreláthatósági szabály a kártérítés mértékét korrigálja, s nem a felelősség alapjait.⁸⁴ E vita kapcsán Kun álláspontjával értek egyet Vékás Lajos elméleti következtetései nyomán.⁸⁵

Az előreláthatósági korláthoz kapcsolódó bizonyítási teher mikénti elhelyezésével kapcsolatban Vékás utal arra, hogy a Bécsi Vételi Egyezmény mintájául szolgáló jogrendszerekben nincs egységes álláspont a bizonyítási teher tekintetében. A lényegesen nagyobb gyakorlatot tükröző angol-amerikai common law esetjoga alapján jellemzően a károsultat terheli a bizonyítási kötelezettség a károk előreláthatóságát illetően.⁸⁶ A Bécsi Vételi Egyezmény 74. cikke⁸⁷ kifejezetten nem rendelkezik arról, hogy kit terhel a kár előreláthatósága tekintetében a bizonyítási kötelezettség, a jogirodalomban e kérdés éppen ezért vitatott is. Vékás a jogirodalmi vitát akként összegzi, hogy van olyan álláspont, amely szerint szerződésszegőt terheli a bizonyítási kötelezettség, tekin-

⁸¹ A következő irodalmi álláspontok úgy vélik, hogy az előreláthatósági korlát a felelősséghez részben vagy egészben történő mentesüléshez vezető ok: Bankó – Berke – Kajtár – Kiss – Kovács 2012, 465. old., Lőrincz 2012, 272., 291-292. old, Kun A.: munkáltató kártérítési felelőssége 2013, 404. old., Tallián 2012, 275-276. old.

⁸² Cséffán 2012, 446. old.

⁸³ Cséffán 2012, 490. old., Bankó – Berke – Kajtár – Kiss – Kovács 2012, 465. old.

⁸⁴ Kun Gazdasági racionalitás és munkajog. 2013, 410. old.

⁸⁵ Vékás 2002, 232-234. old.

⁸⁶ Az előreláthatósági korláthoz kapcsolódó bizonyítási teher mikénti elhelyezéseivel kapcsolatban lásd: Vékás 2002, 230-232. old.

⁸⁷ „Ez a kártérítés nem haladhatja meg azt a veszteséget, amelyet a szerződésszegő fél a szerződés megkötésének időpontjában előre látott vagy amelyet előre kellett látnia azon tények és körülmények alapján, amelyekről mint a szerződésszegés lehetséges következményeiről az említett időpontban tudott vagy tudnia kellett.”

tettel arra, hogy az előreláthatósági korlát a teljes kártérítés elvét kimondó szabály alóli kivételnek tekinthető. Ebből pedig azt a következtetést vonják le az álláspont képviselői, hogy a kártérítési felelősség előfeltételeit a károsultnak kell bizonyítani, a részbeni mentesülést jelentő „előre látottság” hiányát viszont a károkozónak.⁸⁸ Az ellentétes nézet szerint az előreláthatósági korlát felelősségalapító feltétel, és ezért bizonyítási teher a károsulton van. Vékás e felfogás helyessége mellett foglal állást azért, mert ezt a megoldást támasztja alá az előreláthatósági korlát alapgondolata: a későbbi szerződészegő félnek már a szerződéskötéskor ismernie kell a szerződésből rá háruló kockázatot. Ezzel pedig ellentétes volna egy olyan vélelem felállítása, hogy a szerződészegő fél a szerződéskötéskor az egész bizonyított kárral számolt, vagy azzal legalábbis számolnia kellett. Vékás szerint ahhoz ugyanis, hogy a későbbi szerződészegő fél a szerződés megkötésekor megalapozottan és tudatosan tudjon „a kockázatvállalás ügyében állást foglalni, a későbbi károsultnak kell őt megfelelő ténybeli (ismeretbeli) helyzetbe hoznia. A későbbi károsultnak kell végül is – megfelelő tájékoztatás formájában – gondoskodnia arról, hogy szerződő partnere a várható károk kockázatának minél pontosabb ismeretében tudjon dönteni a kockázat vállalása kérdésében, ugyanúgy mint az esetleges kockázatvállalás ára tekintetében”.⁸⁹

V. Összegzés

Megállapítható, hogy a munkajogban még nem kellően tisztázottak az előreláthatósági korlát szabályának jogpolitikai céljai. Látható ugyanakkor, hogy az a szerződésesszegési felelősségi jog előreláthatósági korlátjától részben eltérő jogpolitikai célokat követ. A polgári jogtól eltérően, a munkajogban a károkozás időpontja és nem a szerződéskötés időpontja releváns abban a kérdésben, hogy a kár előrelátható volt-e, s a károkozónak kell továbbá bizonyítania a mentesülése érdekében az előreláthatóság hiányát. E különbségek okán, de a munkajogi szerződéses jogviszony sajátos természetére tekintettel sem lehet a szerződésesszegési jog előreláthatósági korlátjához kapcsolódó jogelméleti megállapításokat, illetve a majdan kialakuló joggyakorlat „eredményeit” automatikusan, „egy az egyben” a munkajogba átemelni, avagy fordítva, a munkajogi elméletből és gyakorlatból ekképp következtetéseket levonni a szerződésesszegési jogra.

⁸⁸ Vékás 2002, 232. old.

⁸⁹ Lásd: Vékás 2002, 232-234. old.

